

БИТИ ЧОВЕК³

Последњи дани Иве Андрића

(по мотивима Андрићевих и Кишових дела)

- 1** **Владимир Дулановић Токи** (1965), песник, писац, редитељ и глумац, позоришни посвећеник. У својој скоро 30 година дугој каријери одиграо велики број улога, режирао и осмислио много представа и сценских програма. У позоришту много радио са децом. За свој списатељски и позоришни рад награђен бројним наградама. Објавио две збирке поезије (*Претјезно љубавне* и *Када све ово једном прође*) и једну децу монодраму. Ради у Библиотеци „Јован Томић” у Новој Вароши. vladedulan@gmail.com
- 2** **Никола Бјелић** (1976), доктор француске књижевности и театрологије, професор, преводилац, глумац, позоришни заљубљеник. Много се бави писањем о драми, мало и писањем драме. Учествовао у реализацији великог броја представа и сценских програма. Објавио велики број научних и стручних радова, као и превода. Приредио књигу *По Вароши јованована йрава. Лирске народне йесме и баладе нововарошкој краја*. Заједно са глумцем Савом Радовићем аутор монографије *70 сезона йозоришћа на Црвеном крсту* (2017), коју је, поводом своје седамдесетогодишњице, издало Београдско драмско позориште. Држао предавања на Универзитету у Крагујевцу, Универзитету у Београду и по позиву на Универзитету Артоа у Арасу (Француска). Предаје француску књижевност на Департману за француски језик и књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу. nikola.bjelic@filfak.ni.ac.rs
- 3** Текст *Бити човек* настао је 2011. године, из потребе аутора да у свом граду обележе троструки јубилеј великог писца. Будући да су аутори велики заљубљеници у позориште, коме, додуше, сам Андрић није био толико наклоњен, они су желели да јубилеј обележе позоришном представом. Позоришни рад се одвија у сезонама, а сезона 2011/2012. несумњиво се могла назвати Андрићевом: у њој се навршило тачно 120 година од његовог рођења (9. октобра 1892), 100 година откако је у *Босанској вили* (30. септембра 1911, у броју 18) објавио своју прву песму „У сумрак”, као и 50 година од добијања Нобелове награде за књижевност, која му је уручена 10. децембра 1961. у Стокхолму.

Како постојеће драматизације Андрићевих дела нису одговарале ауторима, јер се ради о драматизацијама само једног пишевог дела, или је реч о избору његових песама и одломака из *Знакова йоред йушћа*, а они су хтели драмску структуру у којој би се могао наслутити сав Андрићев свет, како књижевни свет његових ликова, тако и његов сопствени, интимни свет, они су прибегли помном ишчитавању и састављању сопственог драмског текста. Драма *Бити човек* је тако настала на основу мотива из Андрићевог дела, говора приликом пријема Нобелове награде, а окосницу и везивно драмско ткиво чини мање позната недовршена Кишова прича „Дуг”, објављена постхумно у збирци *Лаушћа и ожљџи*. Прича, која говори о последњим Андрићевим данима, приказује Андрића – Човека, који је, својим животом и својим делом, показао да је, како је и приликом свечаности у Шведској рекао, пре и изнад свега важно „бити човек”. Део последње сцене са молитвама инспиран је Брадићевом драматизацијом *Проклетје авлије*.

Драма је своје праизвођење имала у децембру 2011. године на сцени Библиотеке „Јован Томић” у Новој Вароши, у извођењу глумца-аматера из овог града. У јуну 2012. изведена је и у Вишеграду, у оквиру манифестације „Вишеградска стаза”.

Ликови:

АНДРИЋ СТАРИ, у последњим данима живота
АНДРИЋ МЛАЂИ, онај који прима Нобелову награду
ОСТЕРЛИНГ, секретар Шведске академије
ЗАТОЧЕНИК, тек му је 20 година

ГОСПОЂИЦА,
АБИДАГА-КАРАЂОЗ,
ЂОРКАН,
ЂЕРЗЕЛЕЗ, Андрићеви ликови

ДОКТОР
БОЛНИЧАРКА ОЛГА

ГЛУМИЦА А,
ГЛУМИЦА Б,
ГЛУМАЦ А,
ГЛУМАЦ Б, говоре одломке из Андрићевих дела

*На сцени књије, књије... Велике, сџаре... Гомиле књија.
 Моју се у њоку радње ѓремешијаији, ѓреносији...*

*У ѓозадини сцене су сџочии и сџолица у којој седи сџари
 Иво Андрић, у ѓицами. У рукама држи некакву свеску у коју
 нешто записује. Он ће ѓу дији ѓоком целе ѓредсџаве, осим
 у VIII и IX сцени. На крају се исџосџавља да све што се на
 сцени дешава можда ѓредсџавља ѓеџово сновиђење.*

*У ѓредњем делу сцене више ѓруџаца, камења, ѓроно-
 жаца, на које може да се седне. Простџор ѓодсеђа на заѓвор-
 ско дворџије, Проклеѓу авлију.*

*Наѓред, лево, исѓред сцене – ѓоворница. Андрић млађи и
 Андрес Осѓерлини седе у ѓрвом реду у ѓублицѓи. I сцена*

Свеѓло на сцени. На средину сцене сѓуѓа Заѓоченик.

ЗАТОЧЕНИК:

Ни богова ни молитава!
Па ипак бива понекад да чујем
Нешто као молитвен шапат у себи.

То се моја стара и вечно жива жеља
Јавља однекуд из дубина
И тихим гласом тражи мало места
У неком од бескрајних вртова рајских,
Где бих најпосле нашао оно
Што сам одувек узалуд тражио овде:
Ширину и пространство, отворен видик,
Мало слободна даха.

*Почиње снимак оџкуцаја срца – риџам њо осећају реди-
шеља, из њозадине, ѡрајџи следеће Андрићеве речи.*

АНДРИЋ СТАРИ:

Ајкуни Хрељић, која ме је прва повела за руку преко
моста – двије круне.

Ани Матковшек, која ме је научила говору цвећа и биља
– двије круне.

Драгињи Трифковић, учитељици, која ме учила првим
словима – двије круне.

Идризу Азизовићу, што ме је научио слушати људски
глас, који може бити инструмент – двије круне.

Љубомиру Поповићу, који ме је научио доброти; јер
није довољно бити само добар у души; доброта се учи као
азбука – двије круне.

Милану Гавриловићу, који ме је научио другарству, јер и
другарство се учи као и страни језик – двије круне.

Ратку Богдановићу, који ме је научио да другарство није
довољно, јер и другарство може бити себичност – двије круне.

Јовану Васићу, учитељу, који ме охрабрио кад ми је хра-
брост затребала да кренем путем књижевности – двије круне.

Откуцаје смењује наснимљен аплауз. Светло на сцени
се гаси.

II сцена

Сноп светлости пада на говорницу, која се налази испред сцене, у сали. За говорницом – Андерс Остерлинг.

ОСТЕРЛИНГ:

Нобелова награда за књижевност је ове године додељена југословенском писцу Иви Андрићу, који је у својој земљи признат као необично угледан романописац и који је последњих година, како су његова дела превођена, стицао све већу и већу публику. Рођен је 1892. године у занатској породици која се настанила у Босни, области која је била под аустријском влашћу када је он био дете.

Као млади српски студент придружио се националном револуционарном покрету, због чега је претрпео прогон и избијање рата 1914. дочекао је у затвору. Ипак је студирао на неколико универзитета и коначно дипломирао у Грацу.

Неколико година је служио својој земљи у дипломатској служби; на почетку Другог светског рата био је југословенски амбасадор у Берлину. Само неколико сати након његовог повратка у Београд, овај град су бомбардовали немачки авиони. Иако присиљен да се повуче током немачке окупације, Андрић је ипак успео да преживи и напише три изузетне књиге. Оне се углавном називају босанском трилогијом, иако немају ничег заједничког, осим историјског оквира којег симболишу полумесец и крст. Стварање ових дела у заглашујућој грмљавини топова и у сенци националне катастрофе чији се обим тада није могао сагледати, јединствено је књижевно достигнуће. Ова трилогија није објављена све до 1945.

При крају говор већ почиње да се претапа у музику са разгласа, инструментал по осећају. Светло за говорницом се гаси.

III сцена

Светло на сцени се пали. Улази Глумица Б.

ГЛУМИЦА Б:

Припадници трију главних вера, они се мрзе међусобно, па до смрти, безумно и дубоко, преносећи ту мржњу и на загробни свет који замишљају као своју славу и победу, а пораз и срамоту комшије иноверца. Рађају се, расту и умиру у тој мржњи, тој стварно физичкој одвратности према суседу друге вере, често им и цео век прође, а да им се не пружи прилика да ту мржњу испоље у свој њеној сили и страхоти; али кад год се приликом неког крупног догађаја поколеба устаљени ред ствари и разум и закон буду суспендовани за неколико сати или неколико дана, онда се та руља, односно један њен део, нашавши најпосле ваљан повод, излива на ову варош, познату иначе због своје углађене љубазности у друштвеном животу и слатке речи у говору. Тада све оне дуго задржаване мржње и притајене жеље за рушењем и насиљем, које су дотле владале осећањима и мислима, избију на површину и, као пламен који је дуго тражио и најпосле добио хране, загосподаре улицама, и пљују, уједāju, ломе, све док их нека сила, јача од њих, не сузбије или док не сагоре и малакшу саме од свога беса. Затим се повлаче, као шакали повијена репа, у душе, куће и улице, где опет оживе годинама притајене, избијајући само у злим погледима, ружним узречицама и опсценим покретима.

Таква је њихова мржња. А кад се мржња чаршије веже за један предмет, она га не напушта, него се све више ту усредсређује и хвата, измени му с временом облик и значење, прерасте га потпуно и постане сама себи сврхом. Тада предмет постаје споредан, остане само име од њега, а мржња се кристалише, расте сама из себе, по својим законима и потребама, и постаје моћна, домишљата и заносна, као нека наопака љубав; у свему налази нове хране и подстрека, сама ствара поводе за још већу мржњу. И кога чаршија једном замрзи, дубоко и огорчено, тај мора да падне, пре или после, под невидљивим а упорним и подмуклим теретом те мржње,

томе нема спаса, осим да он уништи чаршију до темеља и чаршијске људе у семену.

Док прича, полако улазе и остали глумци, осим Карађоза-Абидаге. Седају.

IV сцена

На средину седа Госпођица. Она са собом носи трono-жац, који уноси и износи са собом, увек, као да за њу има значај фетиша. Крпи неку стару кошуљу. Њен монолог може бити праћен неким спорим куцањем сата.

ГОСПОЋИЦА:

Крпеж. Трпеж. Крпеж. Трпеж. Крпеж. Трпеж. Крпеж. Трпеж...

Крпеж и трпеж кућу држе. Крпеж – трпеж. Крпеж – трпеж. Крпеж – трпеж...

Свака би друга, на мом месту, ово бацила, али ја не бацам ништа. У мене нема штете ни растура.

Ко себе поштује и себе чува, тога сви чувају и поштују. Не успијева код људи онај ко је добар и издашан, него онај који је способен да не буде ни једно ни друго, а да му људи не могу ништа. А што свијет хвали добре и издашне људе, то је зато што од њих и њихове пропасти живи.

Људи су добри и савјесни према онима који од њих не зависе и ништа не траже, али чим се вежеш и дођеш у зависан положај, све престаје, бог и душа, род и пријатељство, образ и обзир.

Памти добро: сви су наши осјећаји и обзири само наше слабости и њих вреба и на њих циља све око нас!

Сваки човјек који не умије да уреди однос између својих прихода и расхода онако како то живот од њега тражи, унапријед је осуђен на пропаст! А ја, не, никако и ни по коју цену нећу допустити да се нађем на страни која губи! То – не! Све ћу учинити, али то нећу допустити. То – никако! А... остали?

Шта се мене тичу остали? Остали могу ако хоће врат да ломе, као што су и почели, а ја нећу да моју магазу запале или да ми кућу опљачкају.

Људи?! Свијет?! Мх!

Какви људи? Какав свијет? Не живим ја од тога свијета и тих људи, него од свога посла. А кад ја пострадам, нико неће доћи да ме упита како ми је и могу ли. Мх!

Крпеж – трпеж. Крпеж – трпеж. Крпеж...

Крене да изађе, али спази да с друге стране улази Абидага-Карађоз и остане укопана у полупрофилу, грчевито стежући на грудима кошуљу и трножац. Његов улазак на сцену увек је праћен звуком који изазива језу.

АБИДАГА-КАРАЂОЗ:

По свој прилици су вам пре мене стигли гласови о мени, а већ знам да ти гласови не могу бити леви ни пријатни. Вероватно сте чули да тражим рад и послушност од свакога, да хоћу и да избијем и да убијем сваког ко не ради како треба и не слуша без поговора, да ја не знам шта је то „не може”, „нема”, да се код мене и за мању реч глава губи, укратко да сам крвав и наopak човек. Хоћу да вам кажем да ти гласови нису ни измишљени, ни претерани. Под мојом липом заиста нема хлада. Такав сам глас стекао у дугогодишњој служби, извршавајући предано наредбе великог везира. Уздам се у бога да ћу извршити и овај посао због којег сам послан, а кад, по свршеном послу, одем одавде, надам се да ће преда мном отићи још и гори и црњи гласови од ових што су до вас дошли.

Сви остају замрзнути на сцени.

V сцена

Поново снимак откуцаја срца, као страх.

АНДРИЋ СТАРИ:

Тугомиру Алауповићу, што је бдио над мојом душом и мојим тијелом, као над својим рођеним – двије круне.

Димитрију Митриновићу, који ми је открио да изван ових несрећних касаба постоје и други бољи и срећнији свијетови – двије круне.

Владимиру Гађиновићу, који ми је открио онај дио свјета и душе, који наличи тамној страни мјесеца – двије круне.

Богдану Жерајићу, који ме је затровао сумњом у ваљаност ријечи... Од тада их гледам с неповјерењем и вежем их све једну по једну, као златнике – двије круне.

Милану Решетару, Јозефу Јиречеку, Вилхелму Јерузалеми, Оскару Евалду, Јозефу Клему, мојим професорима, који ме научише да је знање све, а да незнање рађа фанатизам и душевни мрак – двије круне.

Доктору Оскару Александеру, који ми је оперисао грло, што ме није лијечио као овцу, него као људско чељаде – двије круне.

Јану Лоцу Непомуцену, што ми је открио да на великом стаблу језика свака птица пјева на свој начин, као у природи – двије круне.

Несрећном Владимиру Черини, који ми је дао хиљаду динара кад ми је то било најпотребније, дао их такорекућ анонимно, да онај који их прима не осјећа дар као милостињу и као понижење – двије круне.

Непознатом стражару у марбуршкој тамници, који ми је дотурио парче хартије и малецну оловку, у часу када је за мене писати значило преживјети – двије круне.

Узима парче хартије и пише наглас песму, тамничку. Музика прати песму.

VI сцена

Пријатно јутарње светло.

ГЛУМАЦ Б:

А јутрос су ме извели на сунце.

Јарболи неког брода иза зида,
пуни и добри сунчани минути,
и ништа више не видјеше очи.
Ал' само мисо да тим истим сунцем

бљеште и твоји обасјани путе –
и ко топљено злато очњег вида.
суза за сузом стаде да се точи.
Заклопих очи.

Мрачна и влажна, кад се вратих, бјеше
ћелија моја, а стражар са мачем
и лицем оних који неког тјеше –
мишљаше, јадан, да од сунца плачем.

Мрак на сцени. Освештава се јоворница.

VII сцена

Снимак айлауза. Из првог реда јублике излази Андрић млађи, ситаје за јоворницу, праћен замисљеним погледом Андрића старије, који стоји више њега, на сцени, у јолумраку. Док Андрић млађи излази за јоворницу чује се његов оригинални јовор у Шведској академији на француском, који се јолако утисава и претвара у јовор на српском.

АНДРИЋ МЛАЂИ:

У извршавању својих високих задатака, Нобелов комитет Шведске академије решио је овога пута да писца једне, као што се то каже, мале земље, одликује Нобеловом наградом која, у међународним размерама, значи високо признање. Нека ми је допуштено да, примајући то признање, кажем неколико речи о тој земљи и додам неколико општих разматрања у вези са приповедачким делом које сте изволили наградити.

Моја домовина заиста је „мала земља” међу световима, како је рекао један писац, али то је земља која у брзим етапама, по цени великих жртава и изузетних напора настоји да на свим подручјима, па и на културном, надокнади оно што јој је необично бурна и тешка прошлост ускратила. Својим признањем ви сте бацили сноп светлости на књижевност те земље и тако привукли пажњу света на њене културне

напоре и то управо у време када је наша књижевност низом нових имена и оригиналних дела почела да продире у свет, у оправданој тежњи да светској књижевности и она да свој одговарајући прилог.

Ваше признање једном књижевнику те земље значи несумњиво охрабрење том продирању. Стога нас оно обавезује на захвалност и ја сам срећан што вам у овом тренутку и са овог места могу ту захвалност једноставно али искрено, не само у своје име него и у име књижевности којој припадам, да изразим.

Светло за говорницом се гаси. Дуг аплауз, који прелази у амбијенталну босанску мелодију. Андрић старији нестаје са сцене.

VIII сцена

И даље су сви на сцени. Светло их полако „оживљава”. Ђерзелез и даље куња.

ЂОРКАН:

Еее... нико не зна шта је Ђоркан! Измећарим ја, цио живот измећарим. Теглио сам што није жив човјек теглио. Еј-хеј, нигдје ја пријатеља немам! Цркне у некога говече, зовни Ђоркана да огули и закопа. Побјесни штене: побогу Ђоркане, да убијеш и бациш низ воду. А већ канала, ни ћериза није нико очистио, има толико година, него ја. Еј, болан, кад сви ви позаспете, ја јако онда излазим, па по сву ноћ вучем ђубре. Свијет сјутра ујутро излази, па зачепља нос. А у мене црвене очи, и вас дрхтим док не попијем полић.

Ойшћи смех.

Ништа се немојте смијати! Нисам ни писмен ни богат, али знам ја и видим све. Смело је мене само откако је она дошла. Откако ово дође, уби ме свеосве; посјече ме, па ето! Болан, болан...

Заспим ја вако увече, на Рагибеговој појати, па сањам: она, ко на оној жици, стоји на једној нози, раширила руке, а другом ногом само вако чини. Аман, аман, аман!

А ја се пробудим, па све руком пипам по тавану. И дође ми нека жалост, чини ми се, срце ми се оволико надуло. Док опет не заспим.

Смех. Остали му добацују.

ГЛУМАЦ А:
Умри, Ђоркане!

ГЛУМАЦ Б:
Дај му ракију!

ЂОРКАН:
Ама, срце је у мене! Срце!

Смех.

Сва чаршија нема срце колико ја. Погинућу, ње не дам!
Цар да је, не смије дирнути у њу! Јок!

Зайева.

Ђаааауркоо лииијепааа,
Туууга ме мооориии....

Смех. Опет добацивања.

ГЛУМИЦА А:
Е, будали вазда Бајрам!

ГЛУМИЦА Б:
Оде ти Швабица!

ГЛУМАЦ Б:
Умри, Ђоркане!

ГЛУМАЦ А:
Ешкуна, ешкуна!

Граја њрене Ђерзелеза из сна.

ЂЕРЗЕЛЕЗ:

Аман...

Она је мој душманин... Хихихи... хехехе... Не гађај се, Земко Роспијо! Сиктер море... хихихи...

Смеје се као да ја неко јолица...

Вамо дођи!

Аман... она ме уби... Она је као крушка јерибасма, глатка и мека. Асли је жена латинског милета врућа од сваке друге жене...?

А као, зашто она не би могла и моја бити? Крила да имаш, крила да имаш, море!!! Сиктер море! Сиктер и ти и кадија! Јок, јок, џанум! Моја!!!

Добацивања.

ГЛУМИЦА А:

Ха, потечи, Ђерзелезе!

ГЛУМАЦ А:

Ачкосум, магарче!

Необуздан ѡрохои... Зачује се ѡесма „Раздоље се Ђерзелезе, аман”.

ЂЕРЗЕЛЕЗ:

Хааааа..!

Маше ѡишаром на невидљиве ѡрошивнике, као да их расшериује.

И њу сте довели?! Мало ли вас је двојица, кучке хајдучке!

Ево вам! И ево! И још! Има ли вас јооош... ааааа! Хаааааааа!
Хааа!!!

Полако долази себи.

Аман... да ово није варка? Да мене не магарче? Каква је ово шала опет?

Какве су то жене до којих се не може као ни до бога?
Кучко! Кучко!

Прилази Глумици Б, клекне и њоложи јој њлаву на крило.

Јекатарина... ја дошао до тебе.

ГЛУМИЦА Б:

Ако, ако, добро дошо!

ЂЕРЗЕЛЕЗ:

Свијет је пун гада, Јекатарина... И крштеног и некрштеног... Свијет је пун гада!

Она ња милује њо њлави.

Колико сам свијета видио, Јекатарина! Колико сам ја свијета обишо... Аман...

Док га она милује, Глумац Б почиње да рецитиује, уз музику – неку тиху лирску мелодију.

ГЛУМАЦ Б:

Кога ли љуби сада она млада жена? Она млада жена, коју сам нашао једног љета лијепу и дозрелу од шеснаест година, пролази – богзна зашто – јутрос мојим сјећањем.

Кога љуби сада она млада жена?

Једном сам на малоруској равни нашао црвен и крупан цвијет: његова сочна чашка, кратка цвата, нудила је, у широко раствореним латицама, своје надрасле прашнике свим вјетровима.

Кога љуби сада она млада жена?

Никад није било између нас ријечи (ја сам тешко и разумијевао њен језик) и наш однос није имао никада одређеног имена. Под звијездама сам је љубио до умора и до поноћи сам лежао на трави, с главом у њеном крилу.

То је била жена створена за љубав и предавала се нијема од страсти и сузних очију, шапћући испрекидане ријечи о вјерности.

Кога ли сада љуби она млада жена?

Музички њрелаз.

БОРКАН:

Вала, пријатељи, гори ми образ од оног везировог крмета, и мени и свој бутум чаршији. Е, живот ми се, бели, не мили!

ГЛУМАЦ А:

Превршило! Додијало ми да слушам све исто. Мржња, везир, везир – мржња! А и тај везир је дошао на силу, и њега су послали други, не питајући га, хоће ли, неће ли. Па и тај који је њега послао, морао је неког да пошаље да Босну смирује и уређује. И тако, чини ми се, све једно друго гура, нико није тамо гдје би хтио бити, него тамо гдје не воли и гдје га не воле, по некој нужди и по туђој вољи.

ГЛУМИЦА Б:

Оде ти далеко, мој гарибе! Не ваља ти то што мислиш! Док ти испиташ ко је кога посло, овај ти се попе на главу. Зато: не испитуј ништа, него не дај на се и удри оног који ти је најближи и кога можеш.

ГЛУМАЦ А:

Ех, ако сваки удари оног ко му смета и ко му је најближи при руци, то онда нема краја; оде битка до на крај свијета.

ЂЕРЗЕЛЕЗ:

Па нека иде! Шта се мене тиче други крај свијета?

Ђерзелез узима гитару, пева.

ЂЕРЗЕЛЕЗ:

Низ поље иду, бабо, сејмени
Сејменске пјесме, бабо, пјевају...

Присујини слушају као јлас јродуђене наде.

Сејменске пјесме, бабо, пјевају
И мога сина Марка тјерају...

Проклети да су, бабо, сејмени...

*Улази Карађоз. Тајац. Смешећи се, окренуи леђима,
јружа глан. Ђерзелез му невољно јредаје јишару.*

КАРАЂОЗ:

Нека ми само нико не каже: невин је. Само то не. Јер овде нема невиних. Нико овде није случајно. Је ли прешао праг ове Авлије, није он невин. Скривио је нешто, па ма то било у сну. Ако ништа друго, мајка му је кад га је носила, помислила нешто рђаво. Сваки, дабогме, каже да није крив, али за толико година колико сам овде, ја још нисам нашао да је неко без разлога и без неке кривице доведен. Ко овде дође, тај је крив, или се макар очешао о кривца. Пхи! Пустио сам их доста и по наредби и на своју одговорност, али крив је био сваки. Овде невиног човека нема. Али има их на хиљаде кривих који нису овде и никад неће доћи, јер кад би сви криви доспели овамо, ова би Авлија морала бити од мора до мора. Ја људе знам, криви су сви само није сваком писано да овде хлеб једе.

*Уз јомоћ јишаре зајевуши, крелећећи се, арлекински
цујкајући.*

Тиридидам тиридам... тиридидам тиридам...

Ахахахаха... ха... ха...

*Тријумфално враћа Ђерзелезу рашћимовани инстјру-
менј, излази са зајлушујућим, хистјеричним смехом.*

ГЛУМАЦ А:

Крмак!

ГЛУМИЦА А:

Стеница и крвопија!

ЂОРКАН:

Пас и пасји син!

Глумац А имитира Карађоза.

ГЛУМАЦ А:

Шта велиш, ни крив ни дужан ниси? Их, куд ми то каза баш сада, побогу човече. Пхи, пхи, пхи! Да си рекао да си крив, још сам могао да те пустим, јер кривих овде има много. Сви су криви. Али баш нам један невин треба. И зато те не могу пустити. Да ниси сам рекао, још би нешто и могло бити. Овако, сада, ваља да седиш овде док не пронађем негде неког невиног, таквог као што си ти, да те смени. Сад, седи и ћути!

Смех.

ЂОРКАН:

Ма, показао бих ја њему само да...

Карађоз се изненада враћи. Мук. Обраћи се Ђоркану.

КАРАЂОЗ:

Пхии! Шта ти мислиш, докле ћеш овде да смрдиш? Као да нема доста смрада и без тебе. Одмах да се губиш одавде, јеси ли чуо? Купи прње да те моје очи више не виде, јер ћу наредити да те пребију као мачку.

Изађе.

Ојетџ се зачују ојџуцаји сајџа.

ГОСПОЂИЦА:

Шта ми је било... Шта...? Шта ми је требало да ме у мојим зрелим годинама занесе један осмејак који подсећа на

дајда-Владу, да се матерински сажалим над једним празновом и пробисветом, да му, као у игри, као у шали, добацујем огромне суме новца, *своја* новца, који је скупљи од крви и дражи од очију? Где су ми биле очи, искуство и памет?

Толике су препреке у свету, тата, и такве велике промене и неслућена изненађења да човек изгледа луд са својим напорима како би свему доскочио и одржао се. Све знам и све памтим што си ми оставио у аманет, али шта то вреди кад је свет такав да су у њему лаж и обмана моћнији од свега другог. Све, све сам чинила да се осигурам. Али, шта користи, кад ти приђу са стране са које се не надаш. И ако нас нико не превари, преваримо се сами. Опрости ми што сам овако изгубљена и беспомоћна, али нисам ја изневерила свој завет, него је мене изневерио свет! Ти знаш како сам радила крваво и тешко.

У овом свету нема одбране и сигурне заштите. Горе је и теже, тата, него што си ти слутио. Ко поживи, тај тек види шта је овај свет и шта су људи у њему. Ко нема, газе га; ко стече, отимају! Мх... Нека... нека!

И кад све пропадне и изневери, остаје штедња. То не зависи ни од кога. Штедећу. Штедња! Она ће ми вратити бар нешто од оног што су ми људи одузели а можда на крају дати и оно што ми сви напори нису могли да даду. Ко зна? Па ако баш и не да, штедећу опет свим снагама, упркос свему и свакоме. Још боље и више него до сада. Боље и више... Боље и више... Боље и више... Штедња – крпеж, штедња – трпеж... Боље и више... Штедња – крпеж, штедња – трпеж...

Откуцаји сата полако јењавају. Светло на сцени се гаси. У мраку на сцени остају само Глумац А и Глумац Б.

IX сцена

Снимак фанфара. Осветљава се говорница, за коју излази Остерлинг.

ОСТЕРЛИНГ:

Драги господине – на вашој дипломи је написано да вам је Нобелова награда додељена „за епску снагу којом сте пропратили теме и осликали људске судбине из историје ваше земље”. Са великим задовољством Шведска академија вам одаје почаст као вредном представнику језичког подручја које се до сада није појавило на листи лауреата. Пружајући вам наше најискреније честитке, позивам вас да из руку Његовог величанства краља примите награду која вам је додељена.

Мрак. Снимак аплауза. Претапа се у носталгичну музику.

Х сцена

Светло на сцени. Наставља се тамо где се у VIII сцени стало.

ГЛУМАЦ А:

Наишла је ова горчина, којом ми се пресече срце надвоје, да ме подсети на оно што сам, загледан у небо, заборавао: да је хлебач који једемо у ствари украден; да смо за живот који нам је дат дужни злој судбини – греху, таксирату; да се са овога света на онај бољи не може прећи док се као зрела воћка не откине, не полети у болном и стрмоглавом паду, и не тресне о тврду земљу.

Лирска мелодија. У позадини се опет појављује стари Андрић, слуша и записује у свеску.

ГЛУМАЦ Б:

У најгорим часовима ноћи – а ноћ је била увек зло време мога живота – бива понекад да се јави нешто као слутња њеног присуства.

Док сам тако стајао неодлучан од среће, осетио сам да се иза мене одједном створила Јелена. Нисам смео да се окренем. Остала је ту тренутак-два, непомична (упоредо са њом застао је и мој дах), а онда ми је положила руку на раме. Не бих могао казати како ни по чему сам то осетио. То је била више

мисао на женску руку. Као сенка почивала је на мом рамену, али сенка која има своју немерљиво малу па ипак стварну тежину и исто такву мекоћу и тврдину. А ја сам стајао занесен и свечано крут. Не знам кад је, као сенка лептира, од тела та рука са мене, јер кад сам опет могао нешто да схватим и знам, ње више није било.

Али, пролеће је. Опет пролеће. Богат сам, миран, и могу да чекам. Да, ничег није било и ничег нема, јасног и сигурног, али ништа није ни изгубљено или искључено, неповратно или потпуно. Знам да у свету има много напола отворених прозора у које куца пролећни ветрић, сунчевих одблесака на металу и води, празних седишта у купеима, уморних поворки и обасјаних лица у пролазу. Слутим и хиљаде других непознатих могућности и прилика. Знам да се свуда и свагда може јавити Јелена, жена које нема. Само да не престанем да је ишчекујем!

ГЛУМАЦ А:

Нисам знао да оваква горчина може испунити душу човека. Заборавио сам да жена стоји, као капија, на излазу као и на улазу овога света.

Музика се утишава. Мрак лагано пада, у њему Глумац А и Глумац Б нестају са сцене. Остаје само стари Андрић.

XI сцена

Снимак аплауза. Осветљава се говорница, за коју излази Андрић млађи. На сцени, изнад њега, у полумраку прилази стари Андрић, слуша га.

АНДРИЋ МЛАЋИ:

Нешто сложенији и тежи је други део мог задатка: да кажем неколико речи у вези с приповедачким делом писца коме сте указали част својом наградом.

Али, кад је у питању писац и његово дело, зар не изгледа помало као неправда да се од оног који је створио неко уметничко дело, поред тога што нам је дао своју креацију, дакле део себе, очекује да каже још нешто о себи и о том делу? Има нас који смо више склони да на творце уметничких дела гледамо као на неме, одсутне савременике, било као на славне покојнике, и који смо мишљења да је говор уметничког дела чистији и јаснији ако се не меша са живим гласом његовог ствараоца. Такво схватање није ни усамљено ни ново. Још је Монтескје тврдио да „писци нису добри суци својих дела”.

Када је реч о приповедању које има за предмет прошлост, треба напоменути да има схватања према којима би писати о прошлости требало да значи пренебрегнути садашњицу и донекле окренути леђа животу. Мислим да се писци историјских приповедака и романа не би сложили с тим и да би пре били склони да признају да сами стварно и не знају како и када се пребацују из оног што се зове садашњост у оно што сматрају прошлост, да с лакоћом, као у сну прелазе прагове столећа. Најпосле, зар се у прошлости, као и у садашњости не суочавамо са сличним појавама: бити човек, рођен без свога знања и без своје воље, бачен у океан постојања. Морати пливати, постојати. Носити идентитет. Издржати атмосферски притисак свега око себе, све сударе, непредвидљиве и непредвиђене поступке своје и туђе, који понајчешће нису по мери наших снага. А поврх свега тога, треба још издржати и своју мисао о свему томе. Укратко: бити човек.

Снимак аплауза. Светло за говорницом се гаси.

ХП сцена

Снимак откуцаја срца. Пригушено светло на старог Андрића. У његовој близини је болничарка Олга.

АНДРИЋ СТАРИ:

Фра Алојзију Перчинлићу, који ми је открио строги, сиротињски и радом испуњен живот фрањеваца... да не постах пјесник, постао бих свећеник – двије круне.

Часним сестрама Хермини и Епархији, које су ми показале својим примјером, како се тијело може потчинити стварима духовним, што сам, у оквиру својих скромних моћи, покушао примјенити за живота и на себе, четири круне.

Госпару конте Иви Војновићу, мом добротвору и мецени, који је видио у мени оно што сам се и сам надао да имам: дар, то од Бога дато добро и проклетство – двије круне.

Јаромиру Студњичком, сарајевском књижару и књигољупцу, који ми је открио *васељенску свјетлост* књиге – двије круне.

Госпави Дунђеровић, која је знала да казује приче из турских земана онако како су некада пјевали гуслари, *много, лијепо и њоузано* – двије круне.

Оном професору, што ми је поклатио своју књигу афоризама – *једну* круну (мада би могао и он мени дати што сам је прочитао). Што Вели народ, чист рачун дуга љубав.

Госпођи Вери Стојић, што се бринула о мојим рукописима и мојој кореспонденцији, с љубављу и поштовањем.

Болничарки Олги, што ме пази и што ми ставља у вазу свеже цвијеће сваког јутра а преврће ме на постељи лаке руке и брижно.

На њејове речи из њаме се њојављује болничарка Олга.

БОЛНИЧАРКА ОЛГА:

Треба ли вам нешто?

АНДРИЋ СТАРИ:

Позајмите ми двије круне.

БОЛНИЧАРКА ОЛГА:

Опростите, нисам вас најбоље разумела.

АНДРИЋ СТАРИ:

Фале ми двије круне, да подмирим своје дугове. Нећу ни вама остати дужан, сестро. Не желим да останем ником дужан. Вратићу и вама све до посљедње крајцаре.

БОЛНИЧАРКА ОЛГА:

Наравно да ћете вратити. Одмах ћу вам донети.

Прелази на групу сцѣрану сцене, дозива докѣјора.

Докторе, докторе!

Појављује се доктор.

ДОКТОР:

Кажите.

БОЛНИЧАРКА ОЛГА:

Болесник из броја пет тражи да му позајмим две круне.

ДОКТОР:

Па дајте му их, сестро.

БОЛНИЧАРКА ОЛГА:

Две круне, докторе? Одакле ми круне?

ДОКТОР:

Његов дух лута, сестро. Дајте му два динара. Ако се стање погорша, зовите ме. Имате ли два динара?

БОЛНИЧАРКА ОЛГА:

Имам.

Докѣјор излази. Болничарка оглази до Андрића.

Ево.

Сѣустѣи му новац у шаку. Он ља љрчевѣиѣо сѣиисне, љолако људи гах и, уз јак снимак оѣѣкуцаја срца, издѣише. Дуѣ, језив љшон аѣарѣиѣа, као кад срце љресѣиѣане да куца.

Докторе, докторе, он је престао да дише. Срце му је стало!

ДОКТОР:

Зовите одмах управника. Ви сте му, сестро, платили путарину за Харонову барку.

Мрак.

XIII сцена

Почиње нека драматична мелодија. Пригушено светло.

ЗАТОЧЕНИК:

Бију ме дани немиром, сан ме вара и младост ме боли, а ја шуткам отровану крв да у тишини боље чујем хук времена који долази.

Зора, која ће сутра сванути, за мене је највиша заповијед, све дотле ја сам човјек који чека и војник на скровиту мјесту.

Око мене су шуме које знаду само једну заповијед: да се расте, и само једну нужду: да се умре. Нада мноме облаци, зли, ниједи, жалосни.

Суђен сам на самоћу, срце ми, чини ми се, не бије, само ослушкујем дивљи топот и светачко појање година које одлазе.

У крви и слави све љепших зора ишчезавам. Живјет ћу можда још само као опомена у душама, а нико неће знати како ми је било у сутон кад је велики свијетал облак на обзору, кад жеља расте, а стазе мокре, и нема наде да ће ико доћи.

Пада на колена на средини сцене. Светло се смањује скоро потпуно.

XIV сцена

Музика, као реквијем. Глумац А, у мраку, полако излази, клекне поред Заточеника и почиње молитву, тихо. За њим излазе и остали. Ђерзелез клања са друге стране Заточеника. Остали стају иза, Глумица А у средини. Говоре разне молитве. Молитве се говоре истовремено, преплићу се. Почињу тихо,

а онда се постепено појачавају. Једино Глумица А ћути, пажљиво слушајући сазвучје молитава.

ГЛУМАЦ А:

Sh'ma Yisra'el Adonai Eloheinu Adonai echad.

Barukh sheim k'vod malkhuto l'olam va'ed. *(овај сѝих се изјовара у себи)*

V'ahav'ta eit Adonai Elohekha b'khol l'vav'kha uv'khol naf'sh'kha uv'khol modekha...

ГЛУМИЦА Б:

Ave Maria,

gratia plena,

Dominus tecum.

Benedicta tu in mulieribus,

et benedictus fructus ventris tui,

Iesus.

Sancta Maria, Mater Dei,

ora pro nobis peccatoribus,

nunc et in hora mortis nostrae.

Amen.

ЂЕРЗЕЛЕЗ:

Bismillahir-rahmanir-rahim!

Ešhedu en la ilahe illallah ve ešhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluhu.

Allahu ekber!

ГОСПОЋИЦА:

Отче наш иже јеси на небесјах,

Да свјатитсја имја Твоје,

да приидет царствије Твоје,

да будет воља Твоја јако на небеси и на земљи.

Хљеб наш насуштниј дажд нам днес,

и остави нам долги нашја

јакоже и ми остављајем должником нашим.

И не воведи нас во искушеније, но избави нас от лукаваго.

Молитве завршавају крешендом, који надјачава музика. Онда се стишају. Глумица А покушава да надгласа музику.

ГЛУМИЦА А:

Напослетку, све чим се овај наш живот казује – мисли, напори, погледи, осмеси, речи, уздаси – све то тежи ка другој обали, којој се управља као циљу, и на којој тек добива свој прави смисао. Све то има нешто да савлада и премости: напред, смрт или несмисао. Јер, све је прелаз, мост чији се крајеви губе у бесконачности, а према ком су сви земни мостови само дечије играчке, бледи симболи. А сва је наша нада с оне стране.

*Молићве све тише и тише. Музика све јача и јача.
Мрак.*

КРАЈ